

ЎЗБЕКИСТОН МУСТАҚИЛЛИГИ ДАВРИДА САНЪАТЛАР УЙЁУНЛИГИ (МЕЪМОРЧИЛИК, МАЊОБАТЛИ РАНГТАСВИР ВА ҲАЙКАЛТАРОШЛИК, АМАЛИЙ БЕЗАК САНЪАТИ ВА ДИЗАЙН)

Шаҳзода Йўлдошева

*Кўқон ДПИ Мухундислик графикаси ва дизайн назарияси йўналиши
магистранти*

Аннотация: Ўзбекистон мустақиллигининг дастлабки ўн йиллиги (1991-2001 йиллар)да республика пойтахти Тошкент шаҳри ва вилоятларида янгича меъморчилик ва шаҳарсозлик соҳаларида янги уфқлар очилди. Ушбу мақолада меъморчилик, маҳобатли рангтасвир ва ҳакалтарошлик, амалий безак ва дизайн санъатларининг уйғунлигидаги обидалар янгича дизайнда бунёд этилган меъморий обидалар, ҳаша-матли бинолар ҳақида фикр юритилади. Бу йилларда маҳобатли ҳайкалтарошлик миллий мустақиллик ғоялари га ҳамоҳанг ривожланганлиги, шаҳарларнинг улўғвор меъморияти аниқ ва илмий далиллар асосидаги мисоллар ва изоҳлар келтирилади.

Ўзбекистон Республикасининг мустақил давлат сифатидаги фаолияти, миллий меъморчилик ва шаҳарсозлик соҳаларда янги уфқларни очиб берди. Хусусан республика пойтахтида ҳам янгича меъморий тараққиёт йўлига ўтилди. Янги қурилишлар силсиласида Ўзбекистоннинг меъморлик амали-ётида шаклланган икки асосий тамойиллар кўзга ташланади. Улардан бири Темурийлар музейи (А.Турдиев, 1995), Олий Мажлис (В. Аюпджанян, 1996), Тошкент шаҳар ҳокимияти (Ф.Турғунов, 1997) биноларида ёрқин акс этган шарқона меъмориятнинг анъанавий қонун-қоидаларига риоя этганлиги бўлса, иккинчиси Ўзбекистонни жаҳон ҳам жамиятидан ўрин олишга бўлган инти-ли-шини намоиш этувчи “Интерконтинентал” (А. Тахтаев, 1995) , “Тошкент-Шератон” (Франция Буиг” компанияси) меҳмонхоналари бинола-ри мисолида жаҳон меъмориятининг энг янги ютуқларидан фойдаланишда намоён бўлади.

Истиқлол даврида шаҳарлар меъморлиги янада такомиллашди. Пойтахтга фойз бахш этган бир қатор маъмурий ва жамоатчилик бинолари замонавий шаҳар қурилиши учун мос муҳитни шакллантиришда сифат жиҳатдан янгича ёндошувларга далил бўла олади.

90-йилларда маҳобатли ва ландшафтли ҳайкалтарошлик, деворий ранг-тасвир ва витраж, мозаика ва меъморлик билан узвий боғлиқ маҳобатли- безак санъатининг бошқа турлари турар-жой муҳити эстетикаси шаклланишига салмоқли ҳиссасини қўшди. Шу даврда барпо этилган йирик иншоатлар маҳобатли рангтасвирчиларнинг фаол иштирокида бунёд бўлди. Мисол тариқасида Тошкентдаги “Туркистон” саройи (деворий суратлар, витраж, безакли ҳайкалтарошлик, сополли паннолар), Бизнес-центр ва

“Интерконтинентал” (деворий суратлар, безакли пластика), “Меридиан” ва “Шератон” меҳмонхоналари (декоратив суратлар, кошинлар ва безакли пластика), Темурийлар тарихи Давлат музейи (деворий суратлар, бадий шиша, сопол плиткалар), Тошкент шаҳри ҳокимияти ва Олий Мажлис биноси (деворий суратлар, кошинлар, бадий шиша), Олимпия спорти музейи, Самарқанд ва Бухоро шаҳарларидаги “Афросиёб” ва “Бухоро” меҳмонхоналари ҳамда пойтахт ва республиканинг бошқа шаҳарларидаги замонавий меъморий иншоотларни келтириш мумкин.

Мазкур даврда санъаткор Б.Жалолов бир қатор аҳамиятли асарларини яратди.

Шунингдек, ёш истеъдодли мусаввир А.Алиқулов бошчилигидаги ижодий гуруҳ яратган тарихий характердаги маҳобатли паннолар ҳам юксак бадияти ва ижро маҳорати билан ажралиб туради.

Самарқандлик мусаввир-лар томонидан ҳам турли иншоотлар учун қизиқарли деворий расмлар туркуми яратилди.

Бу даврда маҳобатли рангтасвир бир мунча тараққий этган бўлса, маҳобатли санъатнинг бошқа турларида ёрқин асарлар учрамайди.

1991-2001 йилларда маҳобатли ҳайкалтарошлик миллий мустақиллик ғояларига ҳамоҳанг ривожланди.

Мустақилликнинг илк ёдгорликларидан бири Тошкент марказидаги хиёбонда ўрнатилган Амир Темурнинг отлиқ ҳайкали (И.Жабборов, К.Жабборов, 1993) бўлиб, Самарқанд ва Шаҳрисабзда ҳам (ҳайкалтарош И.Жабборов, К.Жабборов, 1996) соҳибқиронга ҳайкаллар барпо этилган.

Худди шу даврда ўтмишда яшаб ўтган буюк алломалар, давлат ва дин арбоблари, шоирлар ва мусаввирлар тимсолини муҳрлаган катта ёдгорликлар қад кўтарди.

Улар ўртасида ўрта асрларда яшаб ўтган буюк аллома ал-Фарғонийга Фарғона (1998) ва Қува (1998) шаҳарларида, миллий қаҳрамон Жалолиддин Мангубердига Хоразмда (1999), улуғ ҳадиснавис имом ал-Бухорийга Самарқандда (1998), Тошкентнинг Мустақиллик майдонида “Мотамсаро она” мажмуаси, “Шаҳидлар хотираси” меъморий ёдгорлик-лари (2000) қад кўтарди.

“Алпомиш”дostonининг 1000 йиллиги нишонланиши муносабати билан дoston қаҳрамонларининг Термиз-да ҳайкалтарошлик мажмуа-композиция ўрнатилди (А.Раҳматуллаев, Қ.Норхўрозов, У.Мардиев, Т.Подосинников, 1998), Ўзбекистон ҳайкал-та-рош-лари яратган Белгиянинг Кортрейк шаҳрида Абу Али ибн Сино ҳайкали тантанали равишда очилди.

Соҳибқирон Амир Темур ҳайкали. Тошкент. 1993.

Ўзбекистоннинг тарихий шаҳарларини қайтадан тиклаш жараёнидаги янги таъмирлаш усуллари қўллашда халқаро ташкилотлар фаол иштирок этди. Табиийки, ушбу ишлар дунё миқёсида юқори баҳоланди. 1992 йил Оға Хон Жамғармасининг маданият бўлими билан Самарқанд тарихий марказини тиклаш лойиҳаси учун халқаро танлов ўтказилди. Гўри Амир мақбарасини ва Бибиҳоним масжидини тиклаш амалий ишлари эса мунозараларга сабаб бўлди. Лондоннинг нуфузли “Экономист” журналида “Илтимос, бетон ишлатил-масин” сардавҳали остида мақола эълон қилинди. Академигимиз Г. А. Пуга-ченкова эса, -“Хатто арзимайдиган бўлса ҳам, ҳозиргача сақланиб, етиб келган меъморий қолдиқларни асл нусхаларигина бизга ўтган даврлардан қолган асосий бойликдир”-дея эслатиб ўтди.

Тошкент. «Шератон» меҳмонхонаси. Тошкент. 1995.

Сўнги йилларда дастгоҳли ҳайкалтарошлик анча жонланганлиги Д. Рўзиев, Т.Тожиҳўжаев, И.Жабборов, Р. Авакян, А.Бородин, Р. Миртожиев ижодлари мисолида намоён бўлмоқда. Улар ижодида шакл, ранг билан бир ўринда

хайкалтарошликка хос бўлмаган материалларни самарали равишда қўллаш устимда ижодий тажрибалар давом этмоқда.

Тошкент. Темурийлар тарихи Давлат музейи. 1995.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон санъати. 1991-2001 йиллар. А.Ҳакимов таҳрири остида. Тошкент, Шарқ, 2001 й.
2. В. Н. Манакова. Художественная культура народного жилища узбекистана. (XIX аср-XX аср боши).Ташкент. Изд. Литературы и искусств.им. Г.Гуляма. 1990.
3. Пугаченкова Г.А. Архитектурные руины:реставрация или консервация. Строительство и архитектура. Узбекистана. , 1995, 1-2, стр. 37-9.
4. Ҳасанов. Р. Тасвирий санъат асослари. Т., Ғафур Ғулом номидаги нашриёт матбаа –ижодий уйи. 2009 й.
5. Булатов. С.С. Миллий меъморий обидаларимиздаги эзотерик тасвирларнинг илмий таҳлили. // . Респ.конференцияси материаллар тўплами. Қўқон-2023 й.
6. Абдурахмонов Ш. Чизмалар яратишда қўлланилган ҳандаса илми. –Т.: “Фан ва технология”, 2017 й.